

«Сейфуллин оқулары – 18: «Жастар және ғылым – болашаққа көзқарас» халықаралық ғылыми -практикалық конференция материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 18: « Молодежь и наука – взгляд в будущее» - 2022.- Т.II, Ч.I. - Б. 3-4

ЖОҢЫШҚАНЫ ӨСІРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЖЕТІЛДІРУ БОЛАШАҒЫ

*Антайбекова А.М., студент С.Сейфуллин атындағы Қазақ
агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан қ*

Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаевтың дамыған мемлекеттердің отыздығына кіру жөніндегі жоспарының Үздік отыздыққа апарар «100 нақты қадамның» 61-інде ет өндірісі мен өңдеуді дамыту үшін стратегиялық инвестор- ларды тарту керектігі айтылған. Ет өндірісінде қазақстандық әлеует жоғары, өйткені мал шаруашылығын дамытуға еліміздің табиғи климаттық жағдайлары мол мүмкіндік береді. Яғни, табиғи мүмкіншілік болып табылатын ауқымды мал жайылымы ғана емес, географиялық тұрғыда қолайлы орналасуының арқасында Қазақстан ет экспортын- да айқын басымдыққа ие бола алады. Осыған байланысты қазіргі уақытта мал азығын өндіруде ішкі нарықты толық қамту мәселелерін шешуде жоғары өнімді дақылдар мен көпжылдық мал азықтық шөптерді кеңінен пайдалану қажет [1].

Қазақстан Республикасында көптеген ауылшаруашылық кәсіпорындарының астық дақылдарымен қоса, мал шаруашылығымен айналысуына байланысты толыққанды мал азықтық базасы қалыптастырылуда. Мұнда мал азығының сапасын, әсіресе, протеин, қант және каротин мөлшерін жоғарылату көзделуді. Көпжылдық бұршақ тұқымдас шөптер пішен, пішендеме, дәруменді шөп ұны және жазғы уақытта жасыл балауса алу үшін өсіріледі. Олар құрамындағы сіңімді протеиннің жоғары мөлшерімен сипатталады. Бұл дақылдар тобының мал азығын өндіруде қуат көзі ретінде ғана емес, мал рационын белокпен және алмастырылмайтын аминқышқылдармен толықтыру үшін де маңызы зор. Бұлардың қатарында республикамызда жоңышқа, эспарцет және түйежоңышқа өсіріледі. Ал Ақмола облысы жағдайында арзан белокты көпжылдық бұршақ тұқымдас шөптерден, жоңышқа мүмкіншілігі зор дақыл болып есептелінеді.

Біздің республикамызда ғасырлар бойы Жетісу халқымен таңдап алынған және Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысында өсірілетін жоңышқа популяция- сы алғаш рет 1934 жылы Жетісу жергілікті деп аталатын сорт ретінде рәсімделіп, аудандастырылған болатын. Содан бері халық таңдауының бұл түрі біздің елде, Ресей Федерациясында, Қырғызстанда, Моңғолияда және Өзбекстанда өзінің жалғасын тап- ты. Жоңышқа (*Medicago L.* туысы, *Leguminosae Iuss.*) пәсірушілер арасында

француз Ду Пуйден кейін, 1 миллион гектардан астам егіс алқабын алып жатқан дақыл ретінде таны- мал болды [2].

Көпжылдық шөптерден пішендемеге, сүрлемге брикет және гранул даярлауға болады, сонымен қатар олар жайылымдық дақылдар. Сонымен қатар көпжылдық шөптердің көк балаусасы және пішені жоғары сапалы мал азықтық қасиеттерімен ерекшеленеді.

Көпжылдық шөптер топырақтың су және жел эрозияларын болдырмаудың қуатты құралы. Эрозияға бейім жерлерде, ауыспалы егістіктің 50 % көпжылдық шөптер үлесіне тиеді және көпжылдық шөптер қоректік заттардың тамыр орналасқан қабатынан шайылып кетпеуіне көмектеседі. Тағы бір маңызды артықшылығы көпжылдық шөптер топырақта қарашіріктің жиналуына жағдай жасайды. Қарашірік топырақ қасиеттерін жақсартады. Бұршақ тұқымдас көпжылдық шөптер топырақты азотпен байытады. Ресубликамызда мал азықтық көпжылдық шөптер 2006 жылғы деректер бойынша 23,80 мың гектарды алып жатыр. Соның ішіндегі, кең тарағаны жоңышқа, эспарцет, түйежоңышқа, еркекшөп, қылтықсыз арпабас және тағы басқалары. Көпжылдық бұршақ тұқымдас шөптер: түйежоңышқа, эспарцет және жоңышқа пішен, пішендеме, дәруменді шөп ұнтағын дайындауға және малға жас күйінде беруге пайдаланылады.

Қазіргі таңда бұл дақылдың ауыл шаруашылығында алатын орнына қарамастан майда және орташа фермерлік шаруашылықтардағы жағдайына байланысты соңғы жылдары ғалымдардың жасалған ауыспалы егістіктеріне қарамастан жоңышқаның егістік алқабы жыл сайын азаюда. Мұндай кері үдеріске ылғал-ресурс үнемдеуіш технологиялардың нашар болуы, материалды-техникалық базаның төмен деңгейі және қаржының жетіспеуі әсер етіп, жасалған ауыспалы егістіктер шаруашылықтарға ендіріледі немесе игеруі өте баяу қарқында жүреді. Сондықтан жоңышқа өсірудің рентабельділігін арттыруда материалды-техникалық шығындарды азайту мәселелін зерттеу және өніріске жаңа интенсивті сорттарды енгізу қажеттілігі туындады. Осыған орай Қазақстанның көптеген өңірлерінің топырақ – климаттық жағдайларын ескеретін жоңышқа өсіру агротехникасын жетілдіру өзекті мәселелерінің бірі болып табылады[3,4].

Ғылыми жетекшісі: Дүйсебаева Э.Н., қауымдастырылған профессор, PhD.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. <https://adilet.zan.kz>
2. Мейірман Ф.Т. Люцерна / Алматы: «Асыл кітап». – 2012. – 416 с.
3. Гребенников, В.Г. Многолетние травы как фактор сохранения и повышения плодородия каштановых почв / В.Г. Гребенников, Е.Д. Куш, И.А. Шипилов // Кормопроизводство, 2011. - №2. - С. 16-17.
4. Tanweer K. Progress of Genetic Improvement in Alfalfa (*Medicago sativa* L.) // Czech J. Genet. Plant Breed. Vol. 54(2), 2018.- P. 41–51.